

НАЦІОНАЛЬНЕ ВІЙСЬКОВЕ БУДІВНИЦТВО В ПЕРІОД УКРАЇНСЬКОЇ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ

© Зінкевич Р.Д., 2006

Проаналізовано розвиток українського військового руху в період становлення та діяльності Української Центральної Ради, показано значення армії в подіях, що відбувалися в Україні в 1917 р., розглянуто ставлення політичних партій до військового будівництва.

The development of Ukrainian military movement in the period of becoming and activity of Ukrainian “Tsentralnoj Rady” has analysed. The meaning of the army in 1917 on the territory of Ukraine has shown and relation of the political parties to the military buildings has considered.

Краще розуміння процесів, що відбувалися в суспільстві в період Центральної Ради, має важливе значення для вивчення українського військового руху сьогодні. Досвід історії переконливо свідчить, що позиція армії у переламні моменти розвитку суспільства може докорінно вплинути на хід подій що відбуваються в цей час. Стара імперська армія, яка перед цими подіями жила ізольовано від суспільства, змінивши свій соціальний склад і зіткнувшись із радикальними демократичними перетвореннями, перетворилася у розбурхану стихію, якою намагалися маніпулювати різноманітні політичні сили.

Лютнева демократична революція, що призвела до краху самодержавства в Російській імперії, не лише докорінно змінила політичну структуру суспільства, а й створила сприятливі умови для розгортання національно-визвольної боротьби колишніх російських колоній. Український національно-визвольний рух після падіння самодержавства також охопив російську армію і флот. На початку 1917 р. із 6,798 тис. військових діючої російської армії і 2,260 тис., що перебували в запасних частинах, українці становили 3,5 млн., що дорівнювало 40 %. [1, с. 24]. Особливо український національно-визвольний рух проявився на Південно-Західному та Румунському фронтах, які в основному проходили по території України. На Південно-Західному фронті українці становили третину, а на Румунському – четверту частину їхнього особового складу [2, с. 17].

У цій ситуації, яка склалася в Україні, одним з завдань Центральної Ради постало завдання створити з цих солдатів-українців, що були мобілізовані в армію, боєздатну силу, здатну захистити українську державність. Однак українські соціалісти, які займали ключові позиції в Центральній Раді, явно не розуміли і недооцінювали значення військового руху для українських національно-визвольних змагань і побудови української державності. Вони вважали її знаряддям експлуататорських класів, яка має в нових умовах бути замінена народною міліцією. Цей погляд був явно хибний і все ж, незважаючи на їх деструктивну позицію будівництво української національної армії відбулося і стало одним з визначальних факторів формування української державності, і вони першими стали на її захист від ворогів.

Після створення в березні 1917 р. Українського військового комітету, військового клубу ім. Гетьмана П. Полуботка і військових рад в армії почалася робота з її українізації. Використовуючи ріст національно-визвольного руху, незважаючи на своє негативне ставлення до нього, Центральна Рада прагнула очолити його.

З появою українських військових організацій – Організаційного комітету і Клубу ім. Гетьмана П. Полуботка – національний військовий рух в армії помалу почав набирати організаційних форм. Принцип українізації армії, тобто виділення солдатів української національності в окремі

частини, підтримували усі без винятку українські партії. Проте кожна з них вкладала в це свій зміст. Якщо прихильники М. Міхновського вбачали в українізації початок творення національної армії, то більшість національних партій Центральної Ради обмежували його культурницькими рамками.

Тим часом події розгорталися швидко. В квітні клуб імені П. Полуботка в передмісті Києва Святошено організував військово-свято "білої квітки". Тут зібралося близько 10 000 солдатів-українців Київського гарнізону [3, с. 13], які почали вимагати створення українських військових частин. Після цього М. Міхновський вирішив діяти ще енергійніше. Він вмовив солдатів Київського етапного пункту, які поверталися на фронт, виїхати туди лише за умови, що з них буде сформований окремий український полк. Це дало негайний ефект. Зібравшись на мітингу, 3 000 солдатів заявили, що підуть на фронт тільки як окрема українська частина – козачий полк ім. Гетьмана Б. Хмельницького. Штаб київського військового округу звинуватив Центральну Раду в підбурюванні солдатів. Щоб відкинути звинувачення, Центральна Рада 15 квітня прийняла резолюцію, в якій відмежувалася від цих подій, але разом з тим вказала на те, що за обставин, які склалися, не бачить іншого виходу, як сформувати з солдатів "...український полк і задовольнити їх бажання вийти негайно на фронт як окрема українська військова одиниця. Інакше цей стихійний рух, не направлений у відповідному русі, може викликати заколот в тилу і на фронті [4, 20 квітня]. Центральна Рада підтвердила, що буде виконувати вказівку Ставки про те, що "дальше формування українських частин має робитися тільки з запасних тилкових, а не фронтових частин" [4, 20 квітня].

Українські партії соціалістів-революціонерів і соціал-демократів на зборах 20 квітня 1917 р. підтримали організацію українського полку в тилу і приєдналися до резолюції Центральної Ради [4, 21 квітня]. Лідер українських соціал-демократів В. Винниченко теж виступив на підтримку створення першого українського полку, але він виступив проти створення регулярної армії. Винниченко писав "...націоналізація армії мусить бути тісно зв'язана для кожного щирого демократа з демократизацією її", далі він вважав, що "в цьому першому українському полкові матимемо перший полк не постійної армії, а народної міліції, демократичної по складу і по тим цілям, які вона собі поставила" [5]. 18 квітня 1917 р. було проголошене створення першого українського полку ім. Гетьмана Б. Хмельницького, командиром якого був обраний штабс-капітан Д. М. Путник-Гребенчук [6, Ф.2067, оп.1, с.3794, арк.20]. Це була перша українізована частина, на яку вже могла спертися Центральна Рада. Створенням першого українського полку безпосередньо займався Український військовий комітет з його головою, полковником Піщанським [7, 2 травня].

Використовуючи широкий розмах національно-визвольного руху в армії і популярність серед українських солдатів формування національних частин, незважаючи на заборону Тимчасового уряду, Центральна Рада разом з українськими партіями приступила до створення українізованих частин. Протягом березня–травня 1917 р. вони розгорнули бурхливу діяльність з українізації фронтових і тилкових гарнізонів. На Південно-Західному фронті були українізовані частини в 29-му і 32-му армійських корпусах. На Румунському фронті українізовано було 36-й і 38-й піхотні полки 9-ї дивізії (XI армійський корпус) [8, с. 79]. Стихійний процес українізації охопив і інші фронти. Тимчасовий уряд, хоча й пообіцяв "сприяти тіснішому національному об'єднанню українців у рядах самої армії" [6, Ф.2003, оп.4, с. 16, арк. 11], і далі продовжував дотримуватися великодержавницької політики, що, певна річ, викликало гострі протести серед українських, радикально налаштованих, кіл. Щоб якось регламентувати створення українських частин і не допустити їх стихійного утворення, Ставка вирішила взяти це під свій контроль. В телеграмі Головнокомандувача від 20 квітня 1917 р. командувачу Київським військовим округом дозволялось формувати особливий український загін із запасних частин Київського округу. Формування покладалось на штаб округу [6, Ф. 2003, оп. 2, с. 1034, арк. 15.]. Офіційне повідомлення про українізацію трьох корпусів було оголошено в наказі по Київському військовому окрузі, виданому начальником округу, полковником Обручевим 23 травня на першому з'їзді представників армії Південно-Західного фронту [7, 26 травня]. Фактично ж уряд і Ставка затягували переговори і чинили різні перешкоди з українізації російської армії.

Коли аналізувати динаміку розвитку українського військового руху протягом весни 1917 р., то помітно таку його особливість, як поступове його поширення на нові території. Він охоплював дедалі більші солдатські верстви як тилових, так і фронтових частин. Бурхливе зростання українського військового руху ставило на порядок денний перехід до вищого типу організації, тобто заснування загальнонаціонального військового органу, який би став на чолі українізації армії і приступив до створення українських військових частин. Це питання мав вирішити Всеукраїнський військовий з'їзд, ініціатором скликання якого виступив Клуб ім. Гетьмана П. Полуботка. Щоб не опинитись на узбіччі подій і для зміцнення своїх позицій, його підтримала й Центральна Рада. Загалом весна 1917 року стала періодом зародження і розгортання українського військового руху та початком українізації російської армії, незважаючи на опір Тимчасового уряду, ряду російських політичних партій та великої частини шовіністично налаштованих солдатів-росіян.

5–8 травня 1917 р. в Києві відбувся I Всеукраїнський військовий з'їзд. На з'їзд прибуло 700 делегатів, які представляли 993 400 організованих українських солдатів. (Взято з доповідної записки делегації Української Центральної Ради Коаліційному Міністерству Виконавчого Комітету Ради робітничих та селянських депутатів) [4, 28 травня].

Якщо підсумувати роботу Першого всеукраїнського військового з'їзду, то можна побачити могутню демонстрацію пробудження українського вояцтва, яке вже хотіло і вимагало відокремлення солдатів-українців в окремі сотні, полки, дивізії аж до корпусів [9, с. 42]. До того значною мірою спричинилася активізація роботи самостійників у військах, особливо активно діяв Військовий клуб ім. Гетьмана П. Полуботка, очолюваний М. Міхновським. Також активну діяльність у військах проводив “Союз української державності”, що оформився 2 травня 1917 р. [10, с. 241]. Незважаючи на спротив соціалістичних партій і всю половинчастість рішень Першого військового з'їзду, можна вважати, що він заклав організаційні основи для формування українських Збройних сил, висловився за розгортання українізації як на фронті, так і в тилу. Соціалісти, щоб втримати в своїх руках вплив на армію, де перебували мільйони українців, і не допустити поширення впливів самостійників серед українських солдат, змушені були підтримати українізацію армії. Загалом значення з'їзду було дуже великим. Він об'єднав мільйони солдатів-українців, що воювали на різних фронтах і прислали своїх делегатів на цей форум. Також він поклав початок масовій українізації російської армії і виділення українців в окремі частини, щоб захистити свої національні інтереси. На з'їзді було створено Український військовий генеральний комітет, який очолив військовий рух і за своєю суттю став прообразом військового міністерства України. Також Перший всеукраїнський військовий з'їзд дав могутній поштовх для подальшого розвитку не лише українського військового руху, а й усієї національно-визвольної боротьби в Україні.

Бурхливе розгортання українського військового руху навесні 1917 р. призвело до того, що російський уряд не міг без власного ризику для себе силою зупинити його, оскільки це поставило б країну на грань воєнної катастрофи: маса солдатів-українців російської армії могла б самочинно покинути фронт або в кращому разі відмовитися вийти на позиції. Проте Тимчасовий уряд робив усе можливе, щоб загальмувати процес українізації армії. Він повністю відхилив ті мінімальні домагання, з якими звернулася до нього делегація Центральної Ради після Першого Всеукраїнського військового з'їзду. Щоб не втратити остаточно лідерства в українському військовому русі через посилення в ньому позицій самостійників, Центральна Рада пішла на відкритий конфлікт з Тимчасовим урядом і вирішила продовжити процес українізації російської армії. Вона доручила Генеральному військовому комітету розпочати підготовку до скликання Другого всеукраїнського військового з'їзду. Відкриття з'їзду було призначено на 4 серпня 1917 р. у Києві. Українським Генеральним військовим комітетом було розроблено положення, згідно з яким на ньому мали бути представлені делегати від солдатів-українців як з фронту, так і з тилу [6, Ф.2139, оп.5, спр.48, арк.9].

Відстоюючи проімперські великодержавницькі шовіністичні позиції, Тимчасовий уряд заборонив проведення Другого всеукраїнського військового з'їзду. О. Керенський в телеграмі Генеральному військовому комітету заявив, що проведення з'їзду вважає “невчасним через

неможливість в даний час відволікати солдатів і офіцерів від виконання їх прямого обов'язку перед вітчизною” [6, Ф.2139, оп.5, спр.48, арк.9]. Питання про національне військо спішно вносилося на розгляд Тимчасового уряду. Ідея скликання з'їзду була дуже популярна серед українських солдатів, тому Центральна Рада все ж таки вирішила його провести і направила телеграму-відповідь міністру О. Керенському. В телеграмі говорилось, що незважаючи на заборону, український військовий з'їзд відбудеться [4, 1 червня].

Другий всеукраїнський військовий з'їзд відкрився 5 червня 1917 р. в Києві. На з'їзд прибуло 2 308 делегатів, які представляли 1 732 442 організованих солдатів-українців [11, с. 364]. Це була доволі велика сила, яку могла використати Центральна Рада для захисту інтересів України. Але внаслідок її нерішучої політики стосовно створення своїх власних Збройних сил, вона не була використана, що й призвело до трагічних наслідків. Як показав ще Перший військовий з'їзд, найвпливовіші політичні партії України надавали пріоритет соціальним питанням, а не державотворчим, чільне місце серед яких посідала військова справа. Д. Дорошенко, який був членом Центральної Ради і брав участь у цьому з'їзді, згадуючи цей період, з іронією зазначив, що “мало вірив в міцність цієї опори, особливо в її свідомість” [12, с. 71]. “Дійсно, – писав він, – коли восени появились більшовики і кинули в солдатську масу більш елементарні і привабливі лозунги, чим ті, які поширювали російські і українські есери, то цей “мільйон” розтав безслідно в самий короткий час” [12, с. 71]. Такої ж думки дотримувався голова Центральної Ради М. Грушевський: “...українське вояцтво, – писав він, – зовсім не проявило бойової революційної енергії. Воно радісно відгукнулось на революційні заклики, які відкликали його з фронту, віддаючи необхідність воювати і битися, але дуже слабо реагувало на заклики до бою з ким би то не було. Було втомлене війною і не спосібне битися дальше під будь-яким прапором і лозунгом” [13, с. 124]. Але це не може виправдовувати військової політики Центральної Ради, оскільки значною мірою вона сама спричинилася до нейтралізації тих радикальних військових елементів, які хотіли надати українському військовому рухові чітко окреслених організаційних форм.

Серед поміркованої більшості Центральної Ради утверджувалося розуміння необхідності звернути більшу увагу на створення українських військових структур. Саме за це виступали групи самостійників. Політика ж Центральної Ради щодо армії на з'їзді мало чим відрізнялася після Першого всеукраїнського військового з'їзду. Ще перед початком Другого військового з'їзду в “Робітничій газеті” (орган Бюро ЦК СДРП) була опублікована передова стаття, яка показувала ставлення соціал-демократів та інших соціалістичних партій, що входили до складу Центральної Ради, до створення української армії. В ній вказувалося, що українська армія повинна бути побудована на послідовно демократичній основі і бути однією зі складових частин українського народу. “Поки існує постійне військо – звертає увагу стаття, – поки не сам озброєний народ, а воно боронить права і свободи народу, треба мати на увазі, що завдання народної армії мусить скрізь і завжди виконувати волю народу, поводити себе так, як вимагають інтереси трудящих народних мас. Народна українська армія потрібна, оскільки вона зв'язана з народом, оскільки являється вона перехідною ступеню до системи загальнонародного озброєння, міліції, яка єдино може цілком забезпечити інтереси народовладдя” [4, 5 червня]. На з'їзді з цього питання виступив В. Винниченко і сказав, що в цей час військові справи не такі важливі, як справи загальнополітичні, і що з'їзд повинен займатися переважно цими останніми справами [7, 8 червня]. В. Винниченко у своїй промові 7 червня засудив домагання самостійників і висловився за автономію України у Федеративній Росії [14, Ф.3156, оп.1, спр.140, арк.10]. Його слова в цей час відображали пануючі погляди в середовищі провідних українських політиків.

Якщо давати загальну оцінку роботи Другого військового з'їзду, то можна дійти висновку, що всі його рішення, які стосувались поточних політичних та військово-організаційних питань, виходили далеко за межі автономістських поглядів провідних партій Центральної Ради. Водночас, користуючись своїм впливом, відсутністю твердих державницьких традицій у середовищі тогочасного українського суспільства, вони зуміли втиснути український військовий рух на даному етапі його розвитку в рамки автономії, чим спричинили його послаблення.

Загалом Другий всеукраїнський військовий з'їзд мав важливе значення. Він спричинився до подальшого розгортання процесу українізацій в армії, створив вищі органи військової влади: Український генеральний військовий комітет і Всеукраїнську раду військових депутатів, яка у своїй діяльності на місцях спиралася на українські армійські ради. З'їзд підсилив стихійний рух серед українців-солдатів на всіх фронтах. Тепер скрізь почали закладатися українські військові громади і клуби. На всіх фронтах постали свої українські військові фронтові комітети, які керували українськими громадами цілого фронту, скликали з'їзди і наради, видавали українські часописи. Проте через федералістично-автономістські погляди більшості Центральної Ради на державотворення, вона позбавляла український військовий рух чітко розробленої концепції, штовхала його на згубний шлях заміни будівництва регулярної армії міліцейськими формуваннями.

Через три дні після закінчення Другого всеукраїнського військового з'їзду на закритому засіданні Центральної Ради був сформований Генеральний Секретаріат, який виконував роль уряду. Головою Генерального Секретаріату став український соціал-демократ В. Винниченко, першим Секретарем військових справ призначено було С. Петлюру. [9, с. 45]. 28 червня в Києві була прийнята декларація Секретаріату Центральної Ради. Завданням Секретаріату військових справ була "українізація військ як в тилу, так і на фронті, пристосування військових округ на Україні і організація їх до потреб українізації війська" [15, с. 302].

Придушення заколоту генерала Л. Корнілова привело до нового підйому національно-визвольного руху на Україні. Також це відчувалось і на фронті. Загроза збройного розгрому різноманітних українських військових організацій з боку монархічно налаштованого командування зникла. Використовуючи велике піднесення національно-визвольного руху на Україні, в тому числі серед солдатів Південно-Західного і Румунського фронтів, Центральна Рада через свої військові організації знову активізувала свою діяльність із формування українізованих частин і домоглась при цьому значних успіхів. На початку вересня в Одесі був сформований гайдамацький курінь, в Бердичеві – важкий артилерійський полк ім. Т.Г. Шевченка [16, с. 159]. На Румунському фронті була українізована 4-та стрілецька залізна дивізія [11, с. 374]. Почався посилений процес українізації військових частин як на фронті, так і в тилу. До кінця вересня 1917 р. Генеральний військовий секретаріат домогся дозволу на відкриття українських піших шкіл прапорщиків, українських відділень при інженерній і артилерійській військових школах. Начальник Київської військової округи про це був повідомлений телефонограмою начальника Генерального штабу [7, 19 вересня]. У вересні Генеральний військовий комітет українізував Другу київську школу прапорщиків, де вже 27 і 28 вересня було прийнято до неї 75 вояків-українців [7, 30 вересня]. Військове міністерство дало дозвіл на українізацію запасного артилерійського дивізіону, запасного інженерного полку, телеграфної запасної роти, запасного батальйону самокатчиків в Києві, а також на розгортання запасного кулеметного батальйону в український полк двобатальйонного складу [17, с. 370]. Але внаслідок інтриг окремих членів Центральної Ради, зокрема В. Винниченка, ця міцна військова сила не була достатньою мірою використана для будівництва і захисту Української держави.

При Генеральному штабі була затверджена посада представника Центральної Ради, першим представником якої став полковник Віктор Павленко, а 6 вересня Керенський затвердив Всеукраїнську Раду військових депутатів [4, 7 вересня]. 22 вересня Тимчасовий уряд дав дозвіл провести українізацію 20 дивізій, які повинні були поповнюватись за рахунок вже українізованих полків, а 3 жовтня А.Ф. Керенський підписав наказ про поповнення солдатами-українцями 15 піхотних дивізій, однієї стрілецької дивізії і 2-х артилерійських дивізіонів. [18, с. 169; 4, 6 жовтня]. В жовтні на Південно-Західному фронті виділився з третьої кінної дивізії XI армії український кінний полк, був створений також український полк в 27-й піхотній дивізії, а з відділів 101-ї, 102-ї і 103-ї дивізій виділено було по одному українському ударному куреню [11, с. 374]. На Південно-Західному та Румунському фронтах в цей час було повністю українізовано 42 і частково 11 полків, в яких нараховувалось близько 79 тис. солдатів [19, с. 168].

В листопаді 1917 р. формування українізованих частин Південно-Західного і Румунського фронтів набуло масового характеру. Були українізовані на цих фронтах 6-й, 10-й, 17-й, 34-й та частково 11-й армійські корпуси [9, с. 51]. Разом з тим стало очевидно, що відносини між Радою

народних комісарів після більшовицького перевороту і Центральною Радою поступово переростають у збройний конфлікт. В результаті 3 грудня 1917 р. більшовицький головнокомандувач Н.В. Криленко наказав заборонити українізацію армії. Вони повели шалену агітацію серед українців уже виділених частин війська. Настав час найбільшого розкладу української військової сили, що вже витворилась. Українські частини підпали під невгаваючу більшовицьку агітацію, яка не гребувала брехнею, обманом і демагогією.

Після початку збройної більшовицької агресії на Україну Київ опинився майже в колі ворожих сил. В цей час Центральна Рада володіла ще значним гарнізоном у 20 000 чоловік. Проте в активній боротьбі брали участь тільки 6 000 чоловік, переважно вільне козацтво, яке очолював інженер М. Коваленко [17, с. 297; 20, с. 59]. Другою такою формацією був “Український гайдамацький Кіш Слобідської України”, який складався з куреня "червоних" і куреня "чорних" гайдамаків, в ньому налічувалось близько 300 чоловік, але пізніше його кількість збільшилась за рахунок добровольців. Очолював Кіш колишній Генеральний секретар військових справ С. Петлюра. Ще був також курінь Січових Стрільців, що в кінці 1917 р. почав формуватися з галичан – полонених і біженців. Хоч курінь спочатку теж почав розкладатися під агітацією більшовиків, але в січні, втікнувши з полону у Київ, прибувають: Андрій Мельник, Роман Сушко, В. Кучабський, Іван Андрук та ін., які разом з Федором Черником запровадили дисципліну і за короткий час курінь став найбоєздатнішою військовою частиною Центральної Ради. Очолював курінь Євген Коновалець. В ньому було більше 500 чоловік [17, с. 279–280]. Всі інші полки, що перебували в столиці, здебільшого проголосили "нейтралітет", правда в самий розгар боїв за Київ прийшов з Західного фронту, пробившись через Полісся, полк імені Костя Гордієнка в кількості 300 чол. під проводом Всеволода Петріва [11, с. 377].

Отже, головним підсумком розвитку революційних подій на Україні восени 1917 р. було те, що тут почалася відкрита боротьба між двома політичними силами за владу – Центральною Радою і більшовиками. Центральна Рада, будучи законним урядом українського народу і демократично обраною, була блоком українських демократичних партій (переважно соціалістичних, всі інші партії в ній вплив мали незначний). Основним своїм завданням Центральна Рада вважала створення Української автономної республіки в складі Федеративної Росії. При цьому досягнення автономії розглядалось ними як засіб в проведенні відповідних суспільних реформ. Більшовики хотіли встановити на Україні тоталітарний проімперський режим, вони спиралися переважно на російське населення. Росіяни на Україні становили незначну частину населення у відношенні до українців, загалом вони проживали в містах. Це дало можливість більшовикам забезпечити собі більшість в окремих Радах робітничих і солдатських депутатів східних і південних міст. Багато росіян також було в армії. Саме тому своєю опорою на Україні більшовики вважали російське населення міст та армію. Через це армія стає головною ареною боротьби між Центральною Радою і більшовиками. Більшовики мали великий вплив на солдатів російської національності, а також на шовіністично налаштованих членів командного складу армії, яких підтримували не тільки ліві партії, але і всі праві шовіністи, які стояли на позиціях збереження імперії. Таке становище в армії призвело до загострення відносин між цими двома політичними силами. Загострення політичної боротьби показувало на реальність збройних сутичок між ними. Велика роль в їх завершенні належала військам Південно-Західного та Румунського фронтів.

З вищесказаного можна зробити висновки, що діяльність українських соціалістичних партій, що мали найбільший вплив у Центральній Раді, протягом 1917 р. в армії була боязка і непослідовна. Восени 1917 р., незважаючи на деякі спроби, не була створена дієво боєздатна українська армія, яка б могла захистити інтереси українського народу. Нерішуча військова політика соціалістів призвела до втрати контролю над українізованими частинами і поступового їх розкладу під впливом агітації більшовиків. Інші, несоціалістичні партії, що стояли на самостійницьких позиціях, не мали такого впливу в армії і тилкових гарнізонах Південно-Західного та Румунського фронтів, і тому їхні спроби створити власне військо теж зазнали поразки.

1. Голубко В. *Армія Української Народної Республіки*. – Львів, 1997. – С.24. 2. Ткачук А.Г. *Революционное движение в армиях Юго-Западного и Румынского фронтов накануне Великого Октября: Автореф... дис. д-ра ист. наук*. – Львів, 1968. 3. Монкевич Б. *Піонери українського війська // Табор*. – №4. 4. *Робітнича газета*. – 1917. 5. Винниченко В. *Три тисячі шукачів // Робітнича газета*. – 1917, 18 квітня. 6. *Російський державний військово-історичний архів*. 7. *Нова Рада*. – 1917. 8. Ткачук А. Г. *Крах спроб Центральної Ради використати українізовані військові формування в 1917 р. // Український історичний журнал*. – 1967. – № 8. 9. Іванис В. *Симон Петлюра – Президент України*. – Дрогобич, 1991. 10. Млиновецький Р. *Нариси з історії українських визвольних змагань 1917–1918*. 11. *Історія українського війська*. – Вінніпег, 1953. 12. *Дорошенко Д. Война и революция на Украине // Революция на Украине по мемуарам белых*. – М.–Л., 1930. 13. *Грушевський М.С. Спомини*. – К., 1989. – № 10. 14. *Центральний державний архів вищих органів влади та управління України*. 15. *Українська суспільно-політична думка в ХХ столітті: Документи і матеріали*. – Мюнхен, 1983. – Т.1. 16. Голуб П. А. *Солдатские массы Юго-Западного фронта в борьбе за власть советов (март 1917 года – февраль 1918 года)*. – К., 1958. 17. *Дорошенко Д. Історія України. 1917–1923*. – Т.1. 18. Якупов Н.М. *Борьба за армию в 1917 г.* – М., 1975. 19. *Дециньський Л.Є. Революційні події на Південно-Західному, Румунському фронтах і Чорноморському флоті в 1917 р.* – Львів, 1979. 20. *Дорошенко Д. Мої спомини про недавнє минуле (1914–1918)*. – Ч.2.

УДК 947.7+929

М.П. Гетьманчук

Національний університет “Львівська політехніка”

ВІЙСЬКОВІ ФОРМУВАННЯ НЕСТОРА МАХНА ПЕРІОДУ НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНИХ ЗМАГАНЬ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ (1918–1921 рр.)

© Гетьманчук М. П., 2006

Досліджено військову діяльність Н. Махна періоду Громадянської війни в Україні 1918–1921 рр., показано процес створення та діяльності Революційної повстанської армії України. Висвітлено питання її кадрового складу, озброєння та особливостей ведення бойових дій.

The military activities of N. Makhno during of the Civil War in Ukraine in 1918-1921 are studied. The process of formation and activities of the Revolutionary Rebel Army of Ukraine are shown. Issues of its personnel, armaments, and peculiarities of combat actions are dealt with.

Актуальність проблеми. Сьогодні Україна як колишня складова тоталітарної держави, якою був Радянський Союз, торує шлях до самостійного суверенного демократично орієнтованого суспільства. Державотворчі процеси в Україні зумовили повернення із небуття імені Н. Махна – одного із найяскравіших лідерів українського народу, якого радянська наука та пропаганда називали бандитом, а діяльність його замовчували. У Запоріжжі в 2005 р. пройшов Другий всеукраїнський фестиваль „Гуляй-Поле” імені Н. Махна, який був присвячений 117-й річниці від дня народження відомого анархіста. Його вшанували відвідуванням пам’ятних місць, проведенням конференції „Нестор Махно. Від минулого до сьогодення”, турнірами та концертами. До цієї дати його ім’ям було названо вулицю міста [21, с. 6]. Зараз Н. Махно часто порівнюють із Спартаком, Робін Гудом, Че Геварою та „українським Устимом Кармелюком”, адже у 29 років він зумів організувати 100-тисячну армію і розпочав перший у світі експеримент зі створення анархістського суспільства. Сторінки його життя і діяльності – це наповнена трагізмом та болем картина анархістсько-селянського руху в Україні часів Громадянської війни.